

UCHWAŁA

Dnia 13 października 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący)

SSN Maciej Kowalski (sprawozdawca)

SSN Marcin Łochowski

w sprawie z powództwa G. K.

przeciwko T. K. i B. K.

o uchylenie obowiązku alimentacyjnego,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym

w dniu 13 października 2022 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej

postanowieniem z dnia 7 grudnia 2021 r., sygn. akt II Cz 272/21,

"1. Czy przepis art. 48¹ k.p.c.:

a) ma zastosowanie wyłącznie w przypadku wyznaczenia do rozpoznania sprawy sędziego, w stosunku do którego zachodzą przesłanki z art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c.,

b) czy też art. 48¹ k.p.c. ma zastosowanie w każdym przypadku wyznaczenia do rozpoznania sprawy sędziego, wobec którego nie zachodzą przesłanki z art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c., lecz orzekającego w sądzie, w jakim pełni służbę inny sędzia, niewyznaczony do rozpoznania sprawy, w stosunku do którego te przesłanki występują?,

2. Czy naruszenie przepisu art. 48¹ k.p.c., w rozumieniu wskazanym w pkt 1 ppkt b), poprzez brak jego zastosowania w wymienionych tam okolicznościach i niewyłączenie sędziego wyznaczonego oraz brak przekazania sprawy sądowi przełożonemu celem wyznaczenia innego sądu równorzędnego, wywołuje skutek w postaci nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 4 k.p.c.?"

podjął uchwałę:

1. Rozpoznanie sprawy przez sąd, w którym pełni służbę sędziego, podlegający wyłączeniu na podstawie art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c., który nie zasiada w składzie tego sądu, nie skutkuje nieważnością postępowania na podstawie art. 379 pkt. 4 k.p.c.

2. Odmawia podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 20 lipca 2020 r. Sąd Rejonowy w Mysłowicach uchylił z dniem 1 stycznia 2018 r. obowiązek alimentacyjny powódki G. K. wobec obu pozwanych. Postanowieniem z 22 kwietnia 2021 r. Sąd Okręgowy w Katowicach odrzucił apelację powódki od wyroku Sądu Rejonowego, wskazując, że w apelacji domagała się uwzględnienia roszczenia za okres sprzed 1 stycznia 2018 r. a nie jest możliwe zaskarżenie wyroku w zakresie roszczeń, które nie zostały nim objęte. Na to postanowienie zażalenie wniosła powódka, zaskarżając je w całości. Zaskarżonemu rozstrzygnięciu zarzuciła naruszenie art. 379 pkt 4 w zw. z art. 48 § 1 w zw. z art. 48¹ k.p.c.

Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej postanowieniem z 7 grudnia 2021 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia budzące poważne wątpliwości zagadnienia prawne.

Zagadnienia przedstawione przez Sąd Okręgowy wynikają z tego, że J. K., były mąż powódki a ojciec pozwanych, jest sędzią Sądu Okręgowego w K. J. K. nie został wyznaczony do rozpoznania sprawy odwoławczej wywołanej apelacją powódki. Skierowano ją według właściwości do rozstrzygnięcia w XVIII Wydziale Rodzinnym, w którym w drodze losowego przydziału spraw referentem wyznaczono sędzię D. R., która wydała zaskarżone postanowienie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 390 § 1 k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, odraczając rozpoznanie sprawy. W praktyce orzeczniczej Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że

dopuszczalne jest przedstawienie zagadnień prawnych powstałych przy rozpoznawaniu zażalenia z tym zastrzeżeniem, że zagadnienie dotyczy postępowania wywołanego zażaleniem i ściśle się z nim wiąże (zob. uchwały SN z 21 kwietnia 1967 r., III CZP 29/67, OSNCP 1967, nr 12, poz. 214, i z 30 marca 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166; wyrok SN z 13 marca 1964 r., III CO 4/64; postanowienia SN z: 5 października 1961 r., 3 CO 17/61; 5 czerwca 2009 r., I UZP 1/09). Rozpoznając zażalenie na postanowienie w przedmiocie odrzucenia apelacji Sąd Okręgowy był zatem, co do zasady, uprawniony do przedstawienia zagadnienia prawnego prawne budzące poważne wątpliwości do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Artykuł 48¹ k.p.c. wszedł w życie z dniem 7 listopada 2019 r. na podstawie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469 ze zm.). Zgodnie z nim w przypadku wyłączenia sędziego na podstawie art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c. sąd występuje do sądu nad nim przełożonego o wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy, a sąd przełożony wyznacza inny równorzędny sąd.

Dokonując wykładni art. 48¹ k.p.c. należy mieć na względzie, że zgodnie z art. 48 § 1 k.p.c. sędzia jest wyłączony z mocy samej ustawy, a zatem wyłączenie następuje już w momencie pojawienia się przesłanki uzasadniającej wyłączenie sędziego. Do jego wyłączenia nie dochodzi przez wydanie postanowienia o konstytutywnym charakterze. Postanowienie to ma charakter deklaracyjny, nie tworząc stanu prawnego, a jedynie go wyrażając. Innymi słowy przypadek wyłączenia sędziego zachodzi już w momencie pojawienia się ku temu podstawy i następuje samoczynnie z mocy prawa. Postanowienie sądu w przedmiocie wyłączenia sędziego jest jedynie następczym potwierdzeniem tego stanu. Skoro do wyłączenia sędziego dochodzi z mocy samego prawa, to już w momencie pojawienia się przesłanki do wyłączenia ustawowego (art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c.) aktualizuje się hipoteza normy art. 48¹ k.p.c.

Prowadzi to do wniosku, że zastosowanie dyspozycji art. 48¹ k.p.c. „(...) sąd występuje do sądu nad nim przełożonego o wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy, a sąd przełożony wyznacza inny równorzędny sąd”, następuje

w razie pojawienia się przesłanek (*de facto* pojawienia się informacji na temat przesłanek) ustawowego wyłączenia sędziego. W praktyce rodzi to konieczność zakomunikowania tej informacji przez sędziego dotkniętego przyczyną wyłączenia. Obowiązek ten wynika z art. 51 k.p.c. stanowiącego, że sędzia zawiadamia sąd o zachodzącej podstawie swojego wyłączenia. Sama treść art. 48¹ k.p.c. nie zawiera dookreślenia sędziego, w odniesieniu do którego zachodzi wyłączenie na podstawie art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c., np. przez wskazanie, że chodzi o sędziego „wyznaczonego”, „referenta”, „sprawozdawcę”, a zatem należy przyjąć, że przepis ten obejmuje każdego sędziego danego sądu. Nie dotyczy to jedynie Sądu Najwyższego, z uwagi na niemożność odpowiedniego stosowania omawianej regulacji w odniesieniu do tego Sądu.

Artykuł 48¹ k.p.c. jest wyrazem potrzeby zapewnienia obiektywnej bezstronności sądu przez wyłączenie – w sprawach, w których jedna z przyczyn wyłączenia wymieniona w art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c. dotyczy jednego sędziego – również pozostałych orzekających w danym sądzie sędziów, niezależnie od istnienia bądź braku jakiegokolwiek ich związku ze stroną czy przedmiotem procesu. Faktycznie jest to postać *curia inhabilis*, a nie *iudex inhabilis*. Sam fakt orzekania w tym samym sądzie, w którym zaistniała przyczyna wyłączenia sędziego wymieniona w art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c., może w odczuciu stron postępowania budzić wątpliwości co do bezstronności innych (pozostałych) sędziów orzekających w tym samym sądzie.

Bez znaczenia w tym wypadku pozostają stosunki towarzyskie łączące pozostałych sędziów z sędzią wyłączonym na podstawie art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c. W uzasadnieniu nowelizacji wprost wskazano na konieczność wykluczenia wpływu „oczywistych zależności osobistych (koleżeńskich, towarzyskich) między wyłączonym sędzią a pozostałymi sędziami danego sądu na rozstrzygnięcie danej sprawy” (zob. uzasadnienie projektu ustawy – druk sejmowy nr 3137, str. 43). Okoliczność, że sędzia wyłączony nie został wylosowany do rozpoznania tej konkretnej sprawy, czy nawet orzeka w innym pionie niż pion, w który toczy się dana sprawa dla stosowania przepisu art. 48¹ k.p.c. nie ma znaczenia. Ustawodawca uznał, że postrzeganie sądu jako bezstronnego – również w odniesieniu do sądów liczących kilkudziesięciu czy kilkuset sędziów, w przypadku

których kwestia zależności osobistych (koleżeńskich, towarzyskich) traci na znaczeniu – jest wartością nadrzędną. Konsekwencją wyłączenia sędziego w sytuacjach, gdy jest on osobiście zainteresowany w sprawie, jest więc rozpoznanie sprawy przez inny sąd.

Brak jest podstaw do tego, aby z przyczyn funkcjonalnych odejść od literalnej – zamierzonej także w ujęciu celowościowym – treści art. 48¹ k.p.c. Argumenty podniesione przez Sąd Okręgowy (brak realnej możliwości uzyskania przez sędziego w każdym przypadku informacji o tym czy strona pozostaje z innym sędzią w relacji określonej w art. 48 § 1 pkt 1- 4 k.p.c., zwłaszcza że sięga ona krewnych bocznych do czwartego stopnia i powinowatych bocznych do drugiego stopnia) nie uzasadniają odejścia od wykładni literalnej w przypadku sądów powszechnych. Nie budzą one tego rodzaju zastrzeżeń, które prowadziłyby do uznania, że językowe rozumienie tej regulacji byłoby nie do zaakceptowania.

Takie rozumienie art. 48¹ k.p.c. wyrażane było również w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. postanowienia SN: z: 29 grudnia 2020 r., V CO 169/20; z 4 listopada 2021 r., IV CO 197/21; z 2 grudnia 2021 r., III CO 91/21; z 11 lutego 2021 r., II PUO 10/21; z 31 marca 2021 r., I CO 35/21; z 20 sierpnia 2021 r., III CO 52/21; z 6 października 2021 r., II CO 118/21; z 29 grudnia 2020 r., V CO 169/20).

Sąd Najwyższy rozpoznając przedstawione zagadnienie prawne w pierwszej kolejności bada, czy spełnione zostały warunki do podjęcia rozstrzygającej je uchwały. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się na potrzebę ścisłej wykładni przesłanek stosowania art. 390 k.p.c. (zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z 30 marca 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166; postanowienia SN: z 7 czerwca 2001 r., III CZP 33/01; z 30 maja 2003 r., III CZP 30/03; z 14 listopada 2006 r., III CZP 84/06; z 20 listopada 2009 r., III CZP 90/09, i z 22 października 2010 r., III CZP 80/10). Podjęcie uchwały stanowi bowiem – ze względu na jej wiążący charakter (art. 390 § 2 k.p.c.) – wyjątek od zasady samodzielnego rozstrzygania sprawy przez sąd właściwy.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, zgodnie z którym przedmiotem przedstawionego Sądowi Najwyższemu zagadnienia

prawnego może być jedynie taka poważna wątpliwość prawna, której wyjaśnienie w formie uchwały jest niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy, którą rozpoznaje sąd, przedstawiający zagadnienie prawne. Konieczne jest zatem wykazanie istnienia bezpośredniego związku między przedstawionym zagadnieniem prawnym a rozstrzygnięciem sprawy przez sąd odwoławczy. Jeżeli takiej zależności nie ma podjęcie uchwały przez Sąd Najwyższy nie jest dopuszczalne. Niewykazanie związku przyczynowego między rozstrzygnięciem przedstawionego zagadnienia prawnego a podjęciem decyzji co do istoty sprawy stanowi podstawę do odmowy udzielenia odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne (zob. postanowienia SN: z 24 maja 2002 r., III CZP 30/02; z 14 września 2006 r., III CZP 61/06; z 14 listopada 2006 r., III CZP 84/06, oraz z 17 listopada 2009 r., III CZP 85/09).

W niniejszej sprawie nie zachodzi bezpośredni związek między przedstawionym zagadnieniem prawnym opisanym w punkcie pierwszym postanowienia Sądu Okręgowego a rozstrzygnięciem sprawy przez sąd odwoławczy w sytuacji, gdy Sąd Okręgowy w Katowicach rozpoznał już apelację powódki. Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. odmówił podjęcia uchwały w zakresie odnoszącym się do tego zagadnienia prawnego.

Aktualne pozostaje natomiast zagadnienie przedstawione w punkcie drugim postanowienia, tj. w zakresie odnoszącym się do istnienia podstaw do podważenia wyroku wydanego przez sędziego, który nie podlegał wyłączeniu z mocy ustawy, lecz orzekającego w tym samym sądzie co sędzia podlegający wyłączeniu na podstawie art. 48 § 1 pkt 1- 4 k.p.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że przepisy normujące nieważność postępowania powinny być wykładane ściśle. Wskazuje się, że przyczyny nieważności, w wyczerpujący sposób wymienione zostały w art. 379 k.p.c. Waga objętych nimi uchybień procesowych i ich bezwzględny charakter przemawiają za ścisłą wykładnią i brakiem możliwości konstruowania innych jeszcze, nawet zbliżonych powodów (zob. wyrok SN z 24 maja 2005 r., V CK 644/04; postanowienia SN z 7 października 2010 r., I CZ 63/10, i z 8 lutego 2023 r., I USK 175/22).

W art. 379 k.p.c. nie wskazano podstawy nieważności, która wprost dotyczyłaby rozpoznania sprawy przez sąd, w którym doszło do wyłączenia sędziego z mocy art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c. Skoro zgodnie z art. 379 pkt 4 k.p.c. nieważność postępowania zachodzi, jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa albo jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy, to nie ma podstaw, aby uznać, że w sytuacji naruszenia art. 48¹ k.p.c. dochodzi do zastosowania sankcji w postaci nieważności postępowania. Jednoznaczną przyczyną nieważności postępowania w tym przypadku jest albo sprzeczność z przepisami prawa składu sądu orzekającego albo wzięcie udziału w rozpoznaniu sprawy przez sędziego wyłączonego z mocy ustawy. Innych przyczyn ustawodawca nie wymienia. Artykuł 48¹ k.p.c. określa jedynie konsekwencję ustawowego wyłączenia sędziego w postaci „wyłączenia sądu”. Obydwie przyczyny nieważnościowe zachodzą natomiast w razie zaktualizowania się innych podstaw normatywnych. W konsekwencji brak jest przyczyny nieważności postępowania w sytuacji rozpoznania sprawy przez sąd, w którym doszło do wyłączenia sędziego z mocy art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji uchwały.

[SOP]

r.g.